

Jarosław Mikołajczyk

Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kollątaja w Krakowie

WYNAGRODZENIA PRACY NAJEMNEJ W TOWAROWYCH GOSPODARSTWACH INDYWIDUALNYCH

REMUNERATION FOR HIRED LABOR IN INDIVIDUAL COMMODITY FARMS

Słowa kluczowe: gospodarstwa rolnicze, FADN, wynagrodzenia

Key words: farms, FADN, remunerations

Abstrakt. Celem opracowania było oszacowanie i ocena różnic wysokości wynagrodzeń w towarowych gospodarstwach rolniczych różnych typów, uczestniczących w Polskim FADN. Źródłem danych były publikowane na stronie internetowej Polskiego FADN wyniki rachunkowości rolnej. Zdecydowanie najwyższe rzeczywiste koszty wynagrodzeń ponosiły gospodarstwa z uprawami ogrodnictwymi i trwałymi. Było to wynikiem najwyższego zatrudnienia zewnętrznej siły roboczej w tych gospodarstwach. Oszacowanie potencjalnego wynagrodzenia na pełny etat wskazuje, że w początkowym okresie analizy gospodarstwa zwierzęce płaciły wyższe stawki za pracę, jednak w latach 2004-2010 to gospodarstwa roślinne wykazywały większe tempo wzrostu wynagrodzeń. Większy wzrost wynagrodzeń w gospodarstwach rolniczych niż najniższych wynagrodzeń w gospodarce narodowej daje szansę na postrzeganie pracy w rolnictwie, jako bardziej atrakcyjnej niż najniższej wynagradzana praca w przemyśle.

Wstęp

Wynagrodzenia według teorii ekonomii pełnią różnorodne funkcje. Dla pracownika na czoło wysuwa się funkcja dochodowa, traktująca wynagrodzenie, jako źródło środków niezbędnych do zaspokojenia podstawowych potrzeb [Pocztowski 2003]. Wynagrodzenia w sektorze prywatnym rolnictwa są w Polsce zdecydowanie niższe niż wynosi średnia w całej gospodarce narodowej [Wasilewski, Wasilewska 2011]. Przyczyn takiego stanu rzeczy doszukiwać się można zarówno w rolnictwie i gospodarstwach rolniczych, jak i w samych zasobach siły roboczej wynajmowanych przez gospodarstwa rolnicze. W przypadku gospodarstw i rolnictwa przyczyny tkwią najczęściej w niskiej dochodowości produkcji rolniczej. Z kolei osoby pracujące najemnie w gospodarstwach rolniczych najczęściej są słabiej wykształcone niż w innych branżach i tam także nie mogłyby liczyć na wysokie zarobki.

Głównym celem artykułu jest oszacowanie i ocena różnic wysokości wynagrodzeń za pracę najemną w towarowych gospodarstwach o różnych typach rolniczych.

Material i metodyka badań

Zakres czasowy obejmuje lata 2004-2010, a dane liczbowe dotyczące gospodarstw rolniczych pochodzą z publikowanych na stronie internetowej FADN wyników rachunkowości rolnej. Informacje na temat wysokości wynagrodzeń (najniższych oraz średnich) pozyskano z publikowanych danych GUS. Oceniano wysokość wynagrodzeń na podstawie kosztów wynagrodzeń pracy najemnej ponoszone przez gospodarstwa rolnicze w zależności od typu rolniczego. Metodyka FADN wyodrębnia 8 typów, a w pracy analizie poddano 7 typów rolniczych gospodarstw występujących w Polsce:

- uprawy polowe (1) – głównie gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zbóż,
- uprawy ogrodnicze (2) – gospodarstwa specjalizujące się w produkcji warzyw i kwiatów,
- uprawy trwałe (4) – głównie gospodarstwa specjalizujące się w produkcji owoców,
- krowy mleczne (5),
- zwierzęta żywione w systemie wypasowym (6) – głównie gospodarstwa specjalizujące się głównie w produkcji bydłowej,

- zwierzęta ziarnożerne (7) – głównie gospodarstwa specjalizujące się w produkcji trzodowej i drobiarskiej.
 - mieszane (8) – głównie gospodarstwa zajmujące się produkcją zbóż i trzody chlewnej.
- Koszty pracy przypadające na pełny etat zewnętrznej siły roboczej oszacowano proporcjonalnie do liczby godzin pracy najemnej wykazywanych przez gospodarstwa oraz kosztów tej pracy. Przyjęto za metodykę FADN, że osoba pełnozatrudniona przepracowuje rocznie 2200 rbh.

Wyniki badań

Zaangażowanie pracy najemnej w gospodarstwach rolniczych uczestniczących w FADN jest silnie zróżnicowane i uzależnione od roku analizy oraz typu rolniczego (tab. 1). Średnio w całej populacji gospodarstw indywidualnych uczestniczących w Polskim FADN w badanym okresie utrzymywało się na niskim poziomie, nieprzekraczając 20% ogółu nakładów pracy.

Najwyższe nakłady pracy charakteryzowały gospodarstwa ogrodnicze. W podmiotach tych w latach 2006-2010 najemna siła robocza stanowiła większość ogółu wykonywanej pracy. Wysoki udział zewnętrznej siły roboczej występował także w gospodarstwach z uprawami trwałymi. W obydwu przypadkach za wysokie nakłady pracy odpowiada wysoka pracochłonność upraw w połączeniu z sezonowością zapotrzebowania na siłę roboczą z występującymi okresami spiętrzenia prac. W przypadku gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej zauważalny był zbliżony we wszystkich typach czas pracy ogółem. Wśród gospodarstw zwierzęcych praca najemna największe

Tabela 1. Liczba godzin pracy najemnej w latach 2004-2010
Table 1. The number of hired labor in 2004-2010

Rok/ Year	Razem/ Total	Liczba rbh na gospodarstwo wg typu rolniczego/The number of hired labor per farm according to agricultural type							
		1	2	4	5	6	7	8	
2004	478	799	3330	2021	73	145	752	145	
2005	356	520	2238	1803	61	115	448	117	
2006	913	1291	6050	3337	150	436	647	363	
2007	857	1176	5470	2589	154	411	719	351	
2008	854	1019	5862	3491	147	333	727	291	
2009	802	872	6004	3362	143	329	650	291	
2010	666	865	4063	2784	233	233	537	325	

Źródło: opracowanie własne na podstawie FADN

Source: own study based on FADN

Tabela 2. Koszty pracy w latach 2004-2010

Table 2. Labor costs in 2004-2010

Rok/ Year	Razem/ Total	Koszty pracy wg typu rolniczego[zł/gospodarstwo]/Labor costs according to agricultural type[PLN/farm]							
		1	2	4	5	6	7	8	
2004	2396	3645	16043	9266	437	960	4579	831	
2005	1895	2549	11556	8424	335	686	2979	706	
2006	5413	7166	35034	17058	846	2806	4398	2508	
2007	5897	7712	37376	15968	927	2863	5383	2773	
2008	6567	7598	45708	24613	983	2576	6355	2362	
2009	6578	6797	49621	25509	1074	2606	6397	2562	
2010	5555	7158	33167	22 422	1967	1778	5134	2626	

Źródło: opracowanie własne na podstawie FADN

Source: own study based on FADN

znaczenie miała w podmiotach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych.

Koszty pracy najemnej ponoszone przez gospodarstwa wynikają przede wszystkim z zaangażowania najemnej siły roboczej. Najwyższe kwotowo wydatki na pracę najemną ponosiły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (tab. 2). W analizowanym okresie kwota kosztów wynagrodzeń robocizny obcej w gospodarstwach ogrodniczych najwyższa była w 2009 r., osiągając blisko 50 tys. zł przeciętnie na gospodarstwo. Podobnie jak w przypadku liczby godzin pracy najemnej, tak i w przypadku kosztów tejże pracy, na drugim miejscu uplasowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych. W tych podmiotach najwyższa kwota kosztów pracy najemnej także wystąpiła w 2009 r., przekraczając średnio na gospodarstwo 25 tys. zł. Jednak to właśnie w podmiotach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych udział kosztów pracy najemnej w kosztach ogółem był najwyższy. Średnio w całej

zbiorowości gospodarstw indywidualnych uczestniczących w Polskim FADN udział kosztów pracy najmniej w kosztach funkcjonowania gospodarstw był niewielki i tylko w dwóch latach przekraczał 4%. Tymczasem w podmiotach z uprawami trwałymi w zależności od roku wynosił od 12,5 do 20,2%. W gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach polowych, także w gospodarstwach zwierzęcych i o mieszanym typie produkcyjnym udział kosztów pracy w łącznych kosztach był kilkuprocentowy.

Zestawienie kosztów pracy najmniej z jej ilością pozwala określić przeciętne wynagrodzenie na godzinę pracy. W analizowanym okresie przeciętna stawka corocznie wzrastała, osiągając w 2010 r. wartość 8,34 zł. Występowało w tym zakresie także zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi typami produkcyjnymi. Najwyższa przeciętnie kwota kosztów na godzinę pracy przypadła w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych. Przyczyn najwyższej stawki w tych gospodarstwach należy się doszukiwać głównie w stałości pracy. Jednocześnie od pracowników często wymaga się codziennej obecności w pracy, niejednokrotnie w zakresie przekraczającym osiem godzin dziennie. Najniższa stawka placona była w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych. Sezonowość prac i dorywcze zatrudnianie najczęściej niewykwalifikowanych pracowników daje możliwość stosowania niższych stawek. Ponadto, znaczna sezonowość i równoczesne zatrudnianie dużej liczby pracowników wymusza na właścicielach gospodarstw stosowanie oszczędności. Gospodarstwa takie często stosują akordowy system wynagradzania (np. podczas zbiorów), który silnie różnicuje stawki, uzależniając je od wydajności pracownika.

Dla osoby podejmującej zatrudnienie jednym z najważniejszych aspektów jest bez wątpienia wynagrodzenie. W zależności od uciążliwości pracy, jej czasu oraz oczekiwań względem stałości pracujący wykazują różne oczekiwania względem wynagrodzeń. W tej części analizy określono wysokość wynagrodzenia, jakie osoby pracujące w gospodarstwach rolniczych w charakterze pracowników najemnych uzyskiwałyby, pracując w pełnym zakresie czasu pracy. Należy zaznaczyć, że jedynie w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych oraz trwałych roczna liczba godzin pracy najmniej przekraczała wartość 2200 rbh, jednak w tych gospodarstwach najczęściej występuje jedynie sezonowe zapotrzebowanie na pracowników zewnętrznych. W tabeli 3 zestawiono roczne wartości kosztów (dla gospodarstwa) zatrudnienia 1 pracownika w pełnym wymiarze czasu pracy. Na wartość tę składają się same kwoty wynagrodzeń netto oraz łączne (pracownika i pracodawcy) koszty dodatkowe związane z ubezpieczeniami i podatkiem dochodowym. Osoby zatrudniane w gospodarstwach rolniczych mogą mieć różne dodatkowe koszty wynagrodzeń. W wielu gospodarstwach praca dorywcza wiąże się jedynie z jej opłatą uiszczaną pracownikowi, a zatrudniający w taki sposób siłę roboczą rolnik nie płaci żadnych ubezpieczeń. Mogą także występować w praktyce zatrudnienia w formie umów cywilnoprawnych, albo umowy o pracę. Sami zatrudnieni mogą mieć odprowadzane składki do KRUS lub ZUS. W zależności od sytuacji, koszty wynagrodzeń wykazywane przez gospodarstwa rolnicze mogą mniej lub bardziej różnić się od kwot, które pracownicy rzeczywiście otrzymują „na rękę”.

Porównując wartości kosztów ponoszonych przez gospodarstwa na zatrudnienie pracowników (w przeliczeniu na 1 pełnozatrudnionego) z wynagrodzeniami w gospodarce narodowej można zauważyć, że wartości tych wydatków w ujęciu rocznym przekraczają kwoty minimalnych wynagrodzeń brutto w gospodarce¹. Są jednak znacznie niższe od wynagrodzeń średnich. Przeciętnie kwota wynagrodzenia w gospodarce narodowej corocznie wzrastała. Rosło zarówno minimalne wynagrodzenie, jak i średnie. W analizowanym okresie najniższe wynagrodzenie brutto wzrosło o prawie 60%, natomiast średnie wynagrodzenie brutto o prawie 42%. Dynamika wzrostu średniego wynagrodzenia była więc zdecydowanie niższa niż minimalnego. W gospodarstwach rolniczych zróżnicowane są zarówno koszty wynagrodzeń przypadające proporcjonalnie na pracownika pełnozatrudnionego, jak i zmiany tych kosztów w analizowanym okresie. W całej populacji gospodarstw uczestniczących w Polskim FADN hipotetyczne koszty związane z zatrudnieniem pracownika na pełny etat wyniosły od ponad 11 tys. zł rocznie w 2004 r. do ponad 18 tys. zł w 2010 r. Wzrost wyniósł ponad 66%, był więc wyższy od wzrostów wynagrodzeń w całej gospodarce narodowej. Na początku analizowanego okresu zauważalna jest

¹ W związku z niemożnością określenia rzeczywistych kwot wynagrodzeń netto w gospodarstwach rolniczych oraz zróżnicowanymi formami ubezpieczeń społecznych pracowników najemnych uznano, że najodpowiedniejszą kategorią do porównań jest wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej.

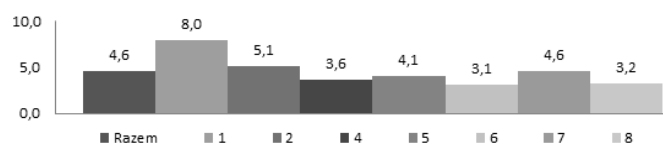
Tabela 3. Potencjalne koszty zatrudnienia 1 AWU pracy najmniejszej w analizowanych gospodarstwach oraz najniższe i średnie wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej w latach 2004-2010

Table 3. Potential costs of employment of 1 AWU of hired labor on farms subject to the analysis and the lowest and average gross pay in the national economy in 2004-2010

Rok/ Year	Razem/ Total	Koszty zatrudnienia 1 AWU pracy najmniejszej wg typu rolniczego [zł]/Costs of employment of 1 AWU of hired labor according to aricultural type [PLN]								Wynagrodzenie w gospodarce narodowej [zł]/Pay in the national economy [PLN]	
		1	2	4	5	6	7	8	najniższe/ lowest	średnie/ average	
2004	11 028	10 036	10 599	10 087	13 170	14 566	13 396	12 608	9 888	27 281	
2005	11 711	10 784	11 360	10 279	12 082	13 123	14 629	13 275	10 188	28 327	
2006	13 043	12 212	12 740	11 246	12 408	14 159	14 955	15 200	10 789	29 711	
2007	15 138	14 427	15 032	13 569	13 243	15 325	16 471	17 381	11 232	32 071	
2008	16 917	16 404	17 154	15 511	14 712	17 019	19 231	17 857	13 512	35 306	
2009	18 044	17 148	18 182	16 692	16 523	17 426	21 651	19 369	15 312	37 221	
2010	18 350	18 205	17 959	17 719	18 573	16 788	21 033	17 776	15 804	38 690	

Źródło: opracowanie własne na podstawie FADN i GUS

Source: own study based on FADN and GUS

Rysunek 1. Stosunek dochodu z gospodarstwa rolniczego na osobę nieopłaconą własnej siły roboczej do potencjalnego wynagrodzenia pracowników najemnych zatrudnionych na pełny etat w 2010 r.

Figure 1. The ratio of income earned by a farm per non-paid person of own workforce to a potential remuneration of hired labor as part of full-time employment in 2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie FADN i GUS

Source: own study based on FADN and GUS

się w uprawach polowych (ponad 81%), następnie w gospodarstwach z uprawami trwałymi (prawie 76%) oraz z uprawami ogrodnictwymi (ponad 69%). Wśród gospodarstw zwierzęcych w największym stopniu wzrosły wynagrodzenia w gospodarstwach ze zwierzętami ziarnożernymi (57%), następnie w gospodarstwach z chowem krów mlecznych (41%) i bydłem opasowym (ponad 12%). W gospodarstwach bez specjalizacji wzrost wynagrodzeń wyniósł 41%. Wzrost wynagrodzeń w gospodarstwach roślinnych był wyższy od wzrostu wynagrodzeń (zarówno najniższych, jak i średnich) ogółem w gospodarce narodowej. Natomiast w gospodarstwach zwierzęcych był niższy od wzrostu wynagrodzeń minimalnych i jedynie w gospodarstwach ze zwierzętami ziarnożernymi był wyższy od wzrostu średniego krajowego wynagrodzenia. W gospodarstwach zwierzęcych jednak wyjściowe kwoty wynagrodzeń były znacznie niższe od kwot w gospodarstwach roślinnych. Wzrost wynagrodzeń w gospodarstwach, a także fakt wyższego tempa wzrostu w części gospodarstw w stosunku do wynagrodzeń w gospodarce może być korzystnym bodźcem dla potencjalnych pracowników gospodarstw rolniczych, skłaniając do podejmowania w nich pracy.

Istotną kwestią jest porównanie wartości potencjalnych zarobków pracowników najemnych z kwotami dochodu przypadającego na własną (nieopłaconą) siłę roboczą w gospodarstwach rolniczych. Wojewodziec [2011] wykazuje, że w większości typów produkcyjnych gospodarstw rolniczych zewnętrzna siła robocza otrzymuje za pracę wyższe kwoty niż wynosi opłata pracy własnej rolnika (jedynie w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta ziarnożerne sytuacja była odwrotna). W rachunku uwzględniono jednak koszty alternatywne kapitału. Porównując natomiast dochód z gospodarstwa na osobę nieopłaconą z potencjalnym wynagrodzeniem pełnego etatu zewnętrznej

wyraźna przewaga gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej nad roślinnymi. W 2010 r. już tylko gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych znacznie przewyższały inne gospodarstwa pod względem wysokości wynagrodzeń. Było to wynikiem znacząco większego wzrostu wynagrodzeń w gospodarstwach roślinnych niż zwierzęcych. Wzrost ten był największy w gospodarstwach specjalizujących

siły roboczej można zauważyć wyraźną przewagę dochodu rolniczego (rys. 1). W ciągu całego analizowanego okresu wynagrodzenia kwot dochodu. Najbardziej zbliżone te dwie wartości były w gospodarstwach o mieszanym typie produkcyjnym. W pozostałych typach produkcyjnych różnice były nawet kilkukrotne. Widoczna jest także rosnąca dysproporcja pomiędzy tymi wartościami.

Podsumowanie i wnioski

Gospodarstwa rolnicze w Polsce korzystają z najmniejszej siły roboczej w niewielkim stopniu. Także gospodarstwa typowo towarowe, pozostające w polu obserwacji Polskiego FADN nie są w tym zakresie wyjątkowe. Na większą skalę korzystano z najmniejszej siły roboczej w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodnich oraz trwałych. W pozostałych typach gospodarstw praca opierała się na własnych zasobach. Przeprowadzone analizy umożliwiają wyciągnięcie kilku wniosków.

Gospodarstwa ogrodnicze i z uprawami trwałymi nie zapewniają stałości zatrudnienia zewnętrznej siły roboczej, nie są więc dla potencjalnych pracowników „pewnym” źródłem dochodów. Stałość zatrudnienia i wynagrodzeń mogą zapewnić natomiast gospodarstwa o rozłożonych w roku potrzebach robocizny (przede wszystkim zwierzęce). Stąd w okresie analizy mniejsza dynamika kosztów wynagrodzeń w gospodarstwach zwierzęcych niż roślinnych była możliwa, dzięki zapewnieniu względnej stałości pracy w gospodarstwach zwierzęcych.

Tempo wzrostu wynagrodzeń w gospodarstwach rolniczych było wyższe od tempa wzrostu najniższego wynagrodzenia w gospodarce narodowej. Daje to szansę na postrzeganie już dziś pracy w rolnictwie, jako bardziej atrakcyjnej finansowo od pracy w przemyśle (zwłaszcza przez niewykwalifikowaną siłę roboczą), co może zachęcić do podejmowania pracy w gospodarstwach rolniczych.

Kilkakrotnie wyższa kwota dochodu z gospodarstwa rolniczego przypadająca na pełnozatrudnionego własnej siły roboczej od potencjalnego pełnoetatowego wynagrodzenia zewnętrznej siły roboczej wskazuje na znaczący potencjał gospodarstw rolniczych w zakresie możliwości wynagradzania pracowników. W warunkach powiększających się gospodarstw i przechodzenia zasobów produkcyjnych z gospodarstw słabszych do ekonomicznie silniejszych będą wzrastały potrzeby najmu pracowników w rolnictwie, a wraz z nimi będą wzrastały oczekiwania płacowe pracowników. Wzrost wynagrodzeń najprawdopodobniej będzie się odbywał właśnie kosztem dochodów właścicieli gospodarstw.

Literatura

- Pocztowski A. 2003: *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Strategie – procesy – metody*, PWE, Warszawa, s. 126.
Wasilewski M., Wasilewska A. 2011: *Koszty wynagrodzeń pracy najmniejszej w gospodarstwach indywidualnych w zależności od typu rolniczego*, [W:] *Ekonomika i organizacja gospodarki żywnościowej*, Zeszyty Nauk. SGGW, nr 91(2011), Wyd. SGGW, Warszawa, s. 229-239.
Wojewodzic T. 2011: *Wynagrodzenia za pracę w rolnictwie*, Prac. Nauk. AE we Wrocławiu, nr 165, s. 422-433.

Summary

The study's main purpose was to estimate and evaluate differences between the amounts of remunerations paid by commodity farms of different types being members of the Polish FADN. Agricultural accounting results published on the Polish FADN Website served as a source of data for the above. Definitely the lowest real costs of remunerations were incurred by farms engaged in horticultural and perennial crops. Such trend resulted from the highest level of employment of workforce by these farms. The estimation of a potential remuneration for full-time work indicates that at an early stage of the analysis rates of remunerations paid by animal farms were higher; however, in 2004-2010 the greater remuneration growth rate was recorded for plant farms. The higher increase of remunerations paid by farms compared to the lowest remunerations paid in the national economy creates an opportunity for the perception of work in agriculture as more attractive than the lowest pay work in industry.

Adres do korespondencji
dr inż. Jarosław Mikołajczyk

Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, Instytut Ekonomiczno-Społeczny
al. Mickiewicza 21, 31-120 Kraków
tel. (12) 662 44 46, e-mail: rjmikol@cyf-kr.edu.pl